

Auvo Kostainen

Yleisen historian professori emeritus, Turun yliopistosta. Julkaissut runsaasti tutkimuksia siirtolaisuuden historian alalta.
auvo.kostiainen@utu.fi

Sisällissota jakoi amerikansuomalaisia

Avainsanat: sisällissota, amerikansuomalaiset, Yhdysvallat, Saksa, "valkoiset", "punaiset", Suomen avustaminen, tutkijakomiteat, muistaminen

Suomen sisällissota on ollut suuren trauman aihe amerikansuomalaiselle siirtolaisväestölle. Sitä pyrittiin seuraamaan mahdollisimman tarkasti ja sen osapuoliin reagoitiin voimakkaasti. Sekä punaisilla että valkoisilla oli diplomaattiset edustajansa hakemassa tukea Yhdysvalloista omalle puolelleen. Punaisten tappio herätti katkeruutta amerikansuomalaisen työväestön piirissä. Sekä punaisia että valkoisia avustettiin rahallisesti ja sodan muistot säilyivät pitkään siirtokansan keskuudessa.

Sadan vuoden takainen Suomen sisällissota on ollut suomalaisille niin Suomen rajojen sisä- kuin ulkopuolellakin suuren trauman aihe. Se on jättänyt jälkeensä katkeria muistoja, on pystytetty muistomerkkejä, kirjoitettu muistelmia, fiktiota, runoja, näytelmiä ja varsinkin viimeisen vuosikymmenen aikana tutkimuksessa on avattu uusia näkökulmia.

Suomen sisällissodalla oli monia kansainvälisiä ulottuvuuksia. Alkuvaiheessa tärkeä kysymys oli venäläisen sotaväen asema Suomessa. Jääkäreitä oli koulutettu Saksassa, saksalaiset joukot nousivat maihin etelärannikolla ja Ruotsista tuli satoja vapaaehtoisia. Hävinneitä punaisia pakeni Venäjälle, Ruotsiin ja muualle Eurooppaan. Yhdysvaltoihin ja Kanadaan päätyi satoja Suomessa sotaan osallistuneita. Siellä tapahtumat saivat uusia ja erilaisia korostuksia ja seurauksia.

Tunnettua on, että amerikansuomalaiset jakaantuivat aatteellisesti moniin kilpaileviin leireihin, joista näkyvimpiä olivat niin sanottu

oikeisto (kirkkosuomalaiset ja kansallismieliset) ja vasemmisto (työväenliikkeen kannattajat). Kumpikin näistä ryhmistä oli jakaantunut keskenään kiisteleviin pienempiin ryhmiin. Erityisen näkyvästi kantaa Suomen asioihin ottivat työväenliikkeen kannattajat. Heillä oli aktiivista yhdistystoimintaa, seuraintaloja eli haaleja ja käytössään laajaleikkisiä työväenlehtiä. Niiden palstoilta seurattiin Suomen tapahtumia.

Suomen sotasurmat -projektin mukaan uhreja oli 36 640. Taisteluissa kaatui 3 414 valkoista ja 5 199 punaista, teloitettiin 1 424 valkoista ja 7 370 punaista, 11 652 punaista kuoli nälkään ja tauteihin vankileireillä, joilla oli kaikkiaan 74 000 henkeä. Punaisten vangitsemiset ja teloitukset jatkuivat sodan päätyttyä.

Uutisia ja reaktioita sodasta

Amerikansuomalaiset julkaisivat 1900-luvun alkupuolella lehtiä, joiden levikki kohosi useisiin tuhansiin. Näistä tunnetuimpia olivat *Työmies*, *Raivaaja*, *New Yorkin Uutiset* ja *Amerikan Suometar*. Lehdistö oli aatteellisesti jakaantunut kuvastaen linjauksia, jotka näkyivät muussa yhdistystoiminnassa. Lehdistö sai sodasta tietoja eri kanavia pitkin; kansainvälisten uutistoimistojen, Suomessa olevien tuttavien, sukulaisten ja yhdistyskontaktien kautta.

Kun vuonna 1917 Venäjällä tsaarinvalta sortui ja edettiin kohti lokakuun vallankumousta, se herätti suurta kiinnostusta ja monet innostuivat väittelemään Suomen tulevaisuuden

suunnasta – olisiko Suomi edelleen osa Venäjää vai peräti itsenäinen? Venäjän bolševikkien vallankaappaus ei saanut edes kaikkien amerikansuomalaisten vasemmistolaisten yhteistä hyväksyntää vaan mielipiteet jakaantuivat. Kehitys kohti välien kiristymistä sodaksi oli monille amerikansuomalaisille yllätys ja uutisia Suomesta seurattiin hämmentyneinä.

Vasemmistolehdet antoivat tukensa punakaarteille ja innostuivat sen menestyksestä sodan alkuvaiheissa ja myöhemmin katkerina seurasivat tappiota ja jälkiselvittelyjä. Lehdistö sai tiedot Suomen tapahtumista alkuvaiheissa melko hitaasti, jopa viikkojen kuluttua. Sodan edetessä tiedonkulku kuitenkin nopeutui lennätinkaapeleiden ansiosta. Joskus jopa yhden ja saman vuorokauden aikana tieto saattoi olla käytettävissä Atlantin toisella puolella.

Vasemmistolehdet pitivät saksalaisten merkitystä suurena, ja syyttivät heitä jopa sodan syttymisestä. Myös kansainvälisessä lehdistössä kuten *New York Times*issa oli samankaltaisia väitteitä; jopa jääkärien tulo Suomeen nähtiin Saksan operaationa. Saksalaisten nähtiin auttavan Suomen valkoisia jo ennen kuin heidän joukkonsa edes nousivat maihin Hangossa.

Aluksi uutiset amerikansuomalaisessa lehdistössä kertoivat punaisten ja valkoisten välien kiristymisestä ja siitä, miten molemmat osapuolet järjestäytyivät ja varustautuivat. Vasemmistolehdet iloitsivat, kun työväestö näytti ottaneen hallitusvallan käsiinsä. Punaisten sotaonni kuitenkin kääntyi ja maaliskuusta alkaen kerrottiin valkoisten joukkojen menestyksestä ja punaisten tappioista. Kun saksalaiset nousivat maihin Helsingin seudulle, punaisten tappio oli vain ajan kysymys. Valkoiset pitivät Helsingissä voitonparaatin 16.5.1918 ja sisällissota oli ohi. Tuhannet punaiset olivat paenneet Venäjälle ja vielä lukuisimmat joutuivat pidätetyiksi, osa oikeusistuimen eteen, pikatuomioilla teloitetuksi ja tuhannet vankileireihin.

Kaikki tämä oli monille amerikansuomalaisille katkeraa luettavaa ja tunnettiin suurta huolta siitä, mitä Suomessa tapahtuisi. Monilla oli sukulaisia ja tuttavuuksia, jotka joutuivat kärsimään sodan seurauksena. Erityisesti lehdistössä kirjoitettiin vankileirien kurjista oloista, heikosta ravinnosta, sairastumisista ja vankileireillä tapahtuvista väärinkäytöksistä. Kuvaavaa kielenkäyttöä olivat vasemmistolehden otsikoissa ”porvarillinen hirmuvalta” ja ”kuoleman esikartanot” ja oikeistolehdistössä ”kapina” ja ”punaisten väkivalta”.

Hyvin erikoinen, jopa poikkeuksellinen piirre sisällissotaan reagoinnissa olivat Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaisten vasemmistolaisten perustamat, Suomesta tulleiden tutkijakomiteat. Yhdysvalloissa ja Kanadassa niiden

Santeri Nuorteva (1881–1929) edusti Yhdysvalloissa Punaista Suomea ja sittemmin Neuvosto-Venäjää. Kuva: Suomen luokkasota -teoksesta.

toiminta ulottui ainakin vuosille 1919–1926. Aktiivisimpia ne olivat vuonna 1921, jolloin noin 300 Suomesta tulleen siirtolaisen – niin miesten kuin naisten – tekemisiä sisällissodan Suomessa tutkittiin. Selvitystyö tehtiin kuulustelemalla kyseisiä henkilöitä ja hankkimalla Suomesta todistusaineistoa.

Diplomatiaa ja avustusta

Santeri Nuorteva oli suomalainen lehtimies ja sosialistinen kansanedustaja, joka pakeni vankeusrangaistusta Yhdysvaltoihin vuonna 1911. Tietävästi Yrjö Sirola kutsui hänet vuoden 1918 alussa Suomen punaisen vallankumoushallituksen edustajaksi Yhdysvalloissa. Valtakunnanlaajuiseen kuuluisuuteen hän kohosi ryhtyessään puolustamaan ja edustamaan helmikuussa 1918 ”Punaista Suomea” ja pian myös Neuvosto-Venäjää. Nuorteva oli jopa puuhaamassa vapaaehtoislegioonaa Suomeen lähettäväksi, mutta sota ehti Suomessa loppua ennen sen toteutumista.

Yhdysvalloissa valkoisen Suomen edustajana oli liikemies P. J. Valkeapää, joka yritti

saada Suomeen elintarvikkeita. Lisäksi sinne lähetettiin professori J. N. Reuter ja tohtori Kaarlo Ignatius edistämään elintarveavun saamista Suomeen. Reuter keskittyi hankimaan Yhdysvaltain hallitukselta virallista tunnustusta Suomen hallitukselle.

Elintarvikeapu Suomeen alkoi vasta keväällä 1919. Diplomaattisen tunnustuksen saaminen ei ollut helppoa punaisen eikä valkoisen Suomen edustajille. Kun punaiset Suomessa hävisivät, katosi pohja punaisen hallitusvallan edustukseltakin ja Nuorteva siirtyi selvemmin Neuvosto-Venäjän edustajaksi. Myöskään tunnustuksen hankinta valkoisen Suomen hallitusvallalle ei ollut kovin helppoa. Kun se lopulta tuli, oltiin toukokuussa 1919.

Sytit siihen, että Yhdysvallat hidasteli tunnustamisessa, lienee etsittävä kansainvälispoliittisesta tilanteesta, varsinkin Saksasta. Yhdysvallat oli liittynyt ensimmäiseen maailmansotaan keväällä 1917 ja yli 40 000 amerikkalaisotilasta kuoli taisteluissa. Yhdysvalloissa saksalaiset ja saksalaismyönteiset olivat erityisen tarkkailun alla. Valkoinen Suomi oli syntynyt amerikkalaisittain katsoen Saksan avustuksella ja lisäksi saksalaisia joukkoja oli osallistunut punaisten kukistamiseen. Kuten edellä mainitsin, jääkärit tulkittiin amerikkalaismediassa saksalaisiksi joukoiksi. Lisäksi Nuorteva oli tehnyt parhaansa osoittaakseen, että Suomen sisällissota oli osa kansainvälistä ensimmäistä maailmansotaa, jossa saksalaiset pyrkivät myös Suomen valkoisia hyväksi käyttämällä kukistamaan venäläiset. Valkoisten voitto ja punaisten häviö sisällissodassa oli kuitenkin pidemmällä perspektiivillä mahdollista selittää suotuisasti ja niinpä Yhdysvaltain hallitus lopulta taipui tunnustamiseen ja lähetti apua Suomeen.

Jo 1900-luvun alkuvuosilta on suhteellisen paljon tietoa siitä, miten amerikansuomalaiset työväenyhdistykset järjestivät eri vaiheissa kampanjoita auttaakseen suomalaisia työväenyhdistyksiä kehittämään toimintaansa. Monilla muillakin yhdistyksillä oli vilkasta yhteistyötä Atlantin yli, ja työväenyhdistysten lisäksi myös esimerkiksi seurakunnat ojensivat auttavan kätensä Suomeen yhteistyökumppaneilleen.

Amerikansuomalaiset auttoivat Suomea sisällissodan aikana ja jälkeen. Yksi avustaja oli edellä mainittu diplomaattien toiminta: keskeinen kiista punaisten ja valkoisten diplomaattien välillä olikin Suomeen saatava elintarvike- ja muu apu. Sekä punainen että valkoinen osapuoli saivat avustusta Pohjois-Amerikasta sisällissodan jälkeen. Keräyksiä suunniteltiin ja järjestettiin esimerkiksi konsertteja, joiden tuotto meni Suomeen valkoiselle osapuolelle.

Ehkä suurimman huomion kohteeksi nousi punaisille suunnattu Miljoonan markan rahasto. Se oli avustuserooperatio, jonka tarkoituksena oli auttaa suomalaista työväenliikettä nousemaan jaloilleen sisällissodan jälkeen ja kerätä miljoonaa Suomen markkaa vastaava rahasumma Pohjois-Amerikasta. Rahojen keräämiseksi luotiin laaja kampanja. Tämän keräyksen onnistumista ja etenemistä seurattiin suomenkielisessä lehdistössä tarkasti. Yhden miljoonan markan arvo on nykyrahassa noin 400 000 euroa, joten kyse ei suinkaan ollut vähäisestä summasta. Siksi rahasta saatiin aikaan myös kunnan riita amerikansuomalaisen keskuudessa.

Yhdysvaltain Suomalaisen SosialistiJärjestön edustajainkokous päätti syksyllä 1919 lähettää rahat Suomeen – ei kuitenkaan suurimmalle vasemmistoryhmälle sosialidemokraateille, vaan radikaalivasemmistolle. Rahat sai vuonna 1920 perustettu Suomen Sosialistinen Työväenpuolue (SSTP), joka parin vuoden kuluttua lakkautettiin kommunistisena. Kaikki Yhdysvaltain suomalaiset sosialistiosastot eivät hyväksyneet avustusta SSTP:lle, vaan lähettivät varoja suoraan Suomessa oleville työväenyhdistyksille.

Sisällissodan muistaminen

Vuonna 1928 ilmestyi Superiorissa, Wisconsinissa, suurikokoinen teos *Suomen Luokkasota. Historiaa ja muistelmia*. Teos on selkeä osoitus sisällissodan vaikutuksesta Pohjois-Amerikassa ja edustaa erityisesti äärivasemmiston näkökulmaa. Se jakaantui kolmeen osaan: sisällissodan tausta ja syttyminen, sodan kulku, ja amerikansuomalaisten suhtautuminen sotaan. Kirjoittajia oli Suomesta, Neuvostoliitosta ja Pohjois-Amerikasta. Mukana oli seitsemän kuvausta vankileireistä, esimerkiksi Hennalan ”leirihelvetistä”. Eräs Amerikkaan siirtynyt punakaartilainen Hannes Mäki muisteli, millaista oli ollut Turun vankileirissä.

Sotaa ja sen tapahtumia ei unohdettu Suomessa eikä Pohjois-Amerikassa. Suomessa tapahtumia on muistettu eri vuosikymmenillä ja monia muistomerkkejä pystytetty. Pohjois-Amerikassa ei tietävästi pystytetty muistomerkkejä, vaan kehitys noudatti toisia linjoja. Vuonna 1938 siellä vietettiin nk. Delaware-juhla eli ruotsalaisen ja suomalaisen amerikansiirtolaisuuden alkuvaiheen 300-vuotisjuhlia sen muistoksi, että Delawareen oli vuonna 1638 perustettu Nya Sverige (Uusi Ruotsi) -siirtokunta. Juhlallisuuksiin pyrittiin saamaan mukaan kaikki amerikansuomalaiset poliittisesta kannasta riippumatta, ja tässä suhteessa onnistuttiinkin melko hyvin. Täyttä juhlimisen aihetta eivät kaikki

kuitenkaan nähneet. Amerikansuomalaiselta vasemmalta laidalta tuotiin esiin viittauksia Suomen sisällissodan tapahtumiin, kysyttiin miten nyt olisi syytä olla yhteistyössä, kun katkerat sisällissodan tapahtumat olivat vielä muistissa.

Uudelleen sisällissota-aiheeseen palattiin talvisodan syttymisen jälkeen, kun Neuvostoliitto oli hyökännyt Suomeen. Suomessa pyrittiin saamaan kaikki kansanryhmät yhteisrintamaan Neuvostoliiton hyökkäyksen jälkeen ja amerikansuomalaiset aktivoituivat auttamaan Suomea, keräämään avustuksia ja kokoamaan talvisotaan lähtevää vapaaehtoisjoukkoa. Sota ehti kuitenkin loppua ennen kuin amerikansuomalaiset ehtivät rintamalle. Talvisota hajotti myös amerikansuomalaisista vasemmistoa, sillä osa kommunisteista oli uskollisia Moskovan linjalle ja tuomitsi Suomen sodan aiheuttajaksi. Tässäkin yhteydessä vedettiin sisällissodan muistot esiin ja ”lahtari-Suomen” johto tuomittiin. Erityisesti yksi amerikansuomalainen, Oskari Tokoi, jolla oli mittava ura Suomen sosialidemokraattien johdossa, oli amerikansuomalaisen äärivasemmiston silmäkikkuna ja hänet tuomittiin luokkapetturiksi.

Viime vuosikymmeniltä ei amerikansuomalaisilta enää ole löytynyt samankaltaisia kommentteja. Sukupolvien vaihtumisen myötä asenteet ovat lieventyneet. Esimerkiksi Hancockissa, Michiganissa ilmestynyt *Finlish-American Reporter* julkaisi sodan satavuotismuistoksi helmikuussa 2018 kirjoituksen ”Reds and Whites”, joka oli suomalaisen historioitsijan Tuomas Teporan kirjoittama ja uusinta historian tutkimusta heijastava.

Yhteenvetona voidaan todeta, että amerikansuomalainen yhteisö oli valmiiksi jakaantunut oikeistoon ja vasemmistoon siinä vaiheessa, kun tieto sisällissodan puhkeamisesta saapui. Sisällissota kärjisti amerikansuomalaisten välejä entisestään. Amerikansuomalainen oikeisto piti sotaan syyllisenä ”punaisia”. Sodan aikaiset väkivallanteot, teloitukset ja varsinkin vankileirien kurjuus olivat amerikansuomalaisessa työväenliikkeessä kitkerän muistelun kohde. Amerikansuomalaisten jakaantuminen tuli hyvin esiin vuosina 1918–1919, kun sekä punaiset että valkoiset hakivat diplomaattista tunnustusta Yhdysval-

loilta ja kumpikin osapuoli yritti saada elintarvikeapua Suomeen.

Yhteen hiileen puhaltamista amerikansuomalaiset yrittivät tosissaan vuoden 1938 Delaware-juhliissa ja talvisodan aikana. Se lääkitti sisällissodan siirtolaisväestölle aiheuttamia henkisiä haavoja, mutta ei kokonaan kyennyt niitä parantamaan.

Lähteet

- Halonen, Alex (toim.) (1928). *Suomen luokkasota: historiaa ja muistelmia*. Superior, Wis.: Työmies Society Print.
- Kostiainen, Auvo (1978). *The Forging of Finnish-American Communism 1917–1924*. Turun yliopiston julkaisuja Annales Universitatis Turkuensis Ser. B 147. Turku.
- Luodesmeri, Varpu (1974). Amerikansuomalaisten työväenjärjestöjen suhtautuminen Suomesta vuoden 1918 sodan jälkeen tulleisiin siirtolaisiin – ”Hiljan Suomesta tulleiden tutkijakomiteat”. Turun Historiallinen Arkisto 29, Turku.
- Suomen sotasurmat 1914–1922. Saatavilla: <http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/stat2>. Luettu 19.3.2018.
- Suomen vapaussota 1918. Sotatapahtumista kertovaa kirjallisuutta ja kirjoituksia. Saatavilla: <http://vapausota.com/tutkimuskirjallisuus/sotatapahtumista-kertovaa-kirjallisuutta-ja-kirjoituksia/>. Luettu 27.3.2018.
- Svärd, Joni (2008). Aatteiden kahlitsemat sanat: Amerikan Suomettaren, Raivaajan ja Toverin amerikansuomalaisille lukijoilleen välittämä kuva Suomen sisällissodan syistä ja tapahtumista marraskuusta 1917 valkoisten voitonparaatiin toukokuussa 1918. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto, yleinen historia.
- Tikka, Marko (2004). *Kenttäoikeudet. Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918*. Bibliotheca historica 90. Helsinki: SKS.
- Valkeapää, P. J. (1919). Selostus toiminnastaan elintarpeiden hankkimiseksi Amerikasta Suomeen vuosina 1918–1919. Helsinki.

Artikkeli perustuu Jouni Korkiasaaren juhlaseminaarissa ”Suomalaisten siirtolaisuus” 28.3.2018 pidettyyn esitykseen.